

Promjene u poučavanju povijesti u Poljskoj

Sažetak: U tekstu se ukratko prikazuje reforma školstva provedena u Republici Poljskoj od 1999. godine s posebnim naglaskom na mjesto nastave povijesti u novom sustavu. Posebno se govori o najnovijim promjenama okvirnog kurikuluma, kojima su u nastavi povijesti uvedene značajne promjene, a koji je izazvao i određena, uglavnom ideološki motivirana, protivljenja. Novim se kurikulumom uvodi izbornost u zadnje dvije godine prije državne mature, to jest u 11. i 12. godini školovanja (to se odnosi i na nastavu drugih predmeta), pa će na taj način neki učenici imati donekle reduciranu nastavu povijesti povezanu s građanskim odgojem, dok bi oni koji se odlučuju za polaganje državne mature iz povijesti trebali imati značajno povećanu satnicu toga predmeta i produbljeni pristup gradivu. Autorica ističe važnost upoznavanja iskustava drugih zemalja za planiranje i provođenje promjena u školskom sustavu u Republici Hrvatskoj.

Ključne riječi: školski sustav u Poljskoj, reforma školstva, nastava povijesti

Tijekom 2012. godine u Poljskoj se razbuknula vrlo živahna, na trenutke i dramatična diskusija o poučavanju povijesti u školama. Novi okvirni kurikulum (*nowa podstawa programowa*) izazvao je kod nekih žestoke proteste: došlo je do prosvjeda, pa čak i štrajkanja gladu. Govorilo se o neprihvatljivoj redukciji satnice povijesti i pogubnim posljedicama za nacionalnu svijest, tvrdilo se da sve to zapravo ugrožava i samu budućnost nacije. S druge strane tvrdilo se da protivnici reforme zapravo nisu razumjeli njezin smisao i da su sve optužbe neutemeljene. Okvirni kurikulum ostao je na snazi, a koji će biti njegov učinak očito će pokazati budućnost.

S obzirom na očekivane i najavljivane reforme u Hrvatskoj, svakako bi nam trebalo biti zanimljivo kako danas izgleda sustav školstva u Poljskoj, kako je protekla njegova reforma započeta 1999. godine, kao i promjene što su uslijedile u narednom razdoblju, a koje možemo smatrati i korekcijama reforme. Iskustva drugih svakako su korisna i kada se radi o pozitivnim i (možda još i više) kada se radi o negativnim iskustvima. Poljski bi primjer mogao biti itekako poučan, i to iz više razloga. S jedne strane radi se o zemlji u civilizacijskom smislu prilično sličnoj Hrvatskoj, sa sličnim povijesnim nasljeđem. S druge strane, to je zemlja slične razine BDP-a. Netko će reći: uvijek treba gledati samo najbolje primjere i pritom uprijeti prst u Finsku. Doista, finsko školstvo mnogi, ne samo u Hrvatskoj, gledaju kao uzor. Ipak, Hrvate od Finaca uistinu mnogo toga razlikuje, od mentaliteta do gospodarskog stanja zemlje.

Postoje još i drugi razlozi zbog kojih valja pažljivo proučiti poljski primjer. Sustav školstva koji je postojao u Poljskoj prije reforme 1999. godine gotovo je kao jaje jajetu nalikovao onome koji i danas postoji u Hrvatskoj. Napokon, uz sve slabosti reforme i propuste, kojih je svakako bilo, reforma je u Poljskoj donijela i primjetan napredak. Rezultati PISA-e svaki su put u Poljskoj sve bolji i već sada su doveli tu zemlju u skupinu iznadprosječnih zemalja. Neka druga istraživanja, posebno ona koja u fokusu imaju postignuti napredak, također pokazuju da rezultati reforme nisu zanemarivi. Ovdje, dakako, nije moguće ulaziti u detalje: dat ću opći pregled, a posebnu ću pažnju posvetiti upravo poučavanju povijesti.

Osmogodišnja osnovna škola i četverogodišnja (odnosno, trogodišnja strukovna) škola od 1999. godine u Poljskoj zamijenjena je šestogodišnjom osnovnom školom, trogodišnjom nižom srednjom školom (*gimnazjum*) i trogodišnjom višom srednjom školom (*liceum*), odnosno dvogodišnjom strukovnom školom. Na taj je način glavna organizacijska promjena išla u pravcu približavanja poljskog sustava anglosaskom modelu. To se u vrijeme uvođenja reforme pravdalo ne samo pukim ujednačavanjem sa zapadnim zemljama, već i mnogim drugim argumentima, posebno onima iz domene razvojne psihologije.

Važan element reforme bilo je uvođenje vanjskog vrednovanja, odnosno državnih ispita na kraju svake razine školovanja. Rezultati tih ispita odlučuju o upisu djece u školu na sljedećoj razini. Program je jedinstven na razini osnovne i niže srednje škole – odnosno, postoje „bolje“ i „lošije“ niže srednje škole, ali istovremeno se u svima realizira isti općeobrazovni program. Na kraju više srednje škole polaže se državna matura, a njezin rezultat izražen je u dva parametra: u postotku riješenosti ispita i u plasmanu u odnosu na cijelu generaciju maturanata. Taj rezultat vrijedi – naravno – ne samo za jednu godinu. Više srednje škole različitog su karaktera, općeobrazovne i strukovne, pri čemu je od pada komunizma u Poljskoj prisutna jasna tendencija povećanja postotka učenika koji pohađaju općeobrazovne škole te pad postotka onih koji pohađaju skraćenu strukovnu školu (obrtničkog tipa). Tržište rada koje zahtijeva prvenstveno fleksibilnost, ali i tendencija porasta postotka onih koji nakon srednje škole odlaze na studij, dijametralno je promijenila proporcije u odnosu na ranije razdoblje.

Upravo se produžavanje općeg obrazovanja jednakog za sve (s osam na devet godina: 6 godina osnovne plus 3 godine niže srednje škole) smatra razlogom napretka Poljske u istraživanju PISA. Taj je napredak postignut prvenstveno značajnim smanjenjem postotka onih koji postižu najniže rezultate, povećanjem onih s prosječnim rezultatima, uz zadržavanje postotka ili čak pad broja onih koji se plasiraju u skupinu s najboljim rezultatima. Kao što znamo, istraživanjem PISA obuhvaćeni su petnaestogodišnjaci, a najslabije rezultate postižu učenici obrtničkih škola. Izgleda kako za njih produžavanje obrazovanja po općeobrazovnim programima u prosjeku podiže i njihova ispitna postignuća.

Kad su se prije petnaestak godina provodile pripreme za reformu, bilo je prosvjeda vezanih prvenstveno uz školovanje djece iz manjih mjesta. Ta su mjesta u pravilu imala osmogodišnju osnovnu školu, tako da su djeca do svoje 15. godine pohađala školu u mjestu stanovanja. Nakon reforme u tim manjim mjestima ostale su samo šestogodišnje osnovne škole, a djeca su u nižu srednju školu bila prisiljena putovati u veća mjesta ili gradove. To se pokazalo problematičnim, usprkos tomu što je organizirana i posebna autobusna služba.

Štoviše, uz planiranje mreže osnovnih i nižih srednjih škola vezana je i jedna od možda najvećih pogrešaka poljske reforme: standard vezan uz broj učenika po razrednom odjeljenju u srednjim školama primijenjen je i na niže srednje škole. To je učinjeno usprkos tomu što se reforma provodila u okolnostima kada je broj učenika po generaciji bio bitno smanjen (natalitet 1990-ih u Poljskoj bio je i do dva puta niži od onog 1980-ih), dakle u situaciji kada školskih zgrada nije nedostajalo, a u školama je bio zaposlen potpuno dostatan broj stručnih nastavnika. Dapače, u to su vrijeme neke školske zgrade potpuno promijenile svoju namjenu, a dio nastavnika ostao je bez posla. Na taj su se način učenici u najkritičnijoj dobi našli u razredima u kojima je broj učenika bio značajno (za desetak učenika) veći od onoga u osnovnoj školi. Pogubnim se pokazalo nastojanje da se prilikom reforme provede dodatna ušteda.

Razredna nastava u Poljskoj obuhvaća prva tri razreda osnovne škole (tako je bilo i prije reforme), dok od četvrtog razreda započinje nastava po predmetnim područjima (ranije je to bila predmetna nastava). To, primjerice, znači da se povijest poučava u sklopu predmetnog područja *Povijest i društvo*. U nižoj srednjoj školi nastava je predmetna, kao i u višoj srednjoj školi. Na taj su se način nakon reforme pojavila tri (umjesto ranije dva) ciklusa poučavanja većine predmeta. To se odnosilo i na povijest, kod koje je to posebno uočljivo zbog uglavnom kronološkog karaktera rasporeda gradiva. Prema prvobitnoj zamisli, učenici su započinjali učiti povijesne sadržaje od prapovijesti do suvremenosti u okviru *Povijesti i društva* od četvrtog do šestog razreda, iako se uglavnom radilo o naglasku na poučavanje o načinu života ljudi, općim tendencijama razvoja i samo najvažnijoj faktografiji. Potom su povijest učili tijekom tri godine niže srednje škole, pa onda još jedanput u višoj srednjoj školi. Budući da su se tri godine, posebno zbog ranije tradicije poučavanja u četverogodišnjim ciklusima, pokazale nedovoljnima za obradu gradiva od prapovijesti do suvremenosti, najčešće se zapostavljala povijest 20. stoljeća koja u kronološkom slijedu prirodno dolazi na kraju.

Uočavanje tog problema – koji je bio prisutan ne samo u nastavi povijesti, već i u nekim drugim predmetima – bilo je polazna točka za promjene uvedene novim okvirnim kurikulumom iz 2012. godine. Zaključeno je da će se obje srednje škole (niža i viša) promatrati kao jedinstveni ciklus u kojem se u posljednje dvije godine uvodi izbornost predmeta, ovisno o predmetima izabranima za državnu maturu. Svaki će učenik moći odabrati dva do četiri predmeta koje će onda učiti u proširenom opsegu. Kada je povijest u pitanju, okvirnim kurikulumom određeno je da se u nižoj

srednjoj školi obrađuje gradivo od prapovijesti do Prvoga svjetskog rata, dok je 20. stoljeću posvećen prvi razred više srednje škole, i to prema programu jedinstvenom za sve tipove viših srednjih škola. U naredne dvije godine (tj. tijekom dvije godine prije mature), učenici koji se odluče za polaganje povijesti na državnoj maturi imat će nastavu povijesti u povećanoj satnici: ukupno 8 sati tjedno u dvije godine, a odluka o tome hoće li to biti po modelu 4+4, 5+3 ili nekako drugačije prepuštena je ravnateljima škola. Ostali učenici uglavnom će pohađati predmet *Povijest i građanski odgoj* s bitno manjom satnicom od 4 sata tjedno u dvije godine. Novi okvirni kurikulum stavlja naglasak na razvijanje učeničkih vještina, kritičkog razmišljanja, uočavanja uzročno-posljedičnih veza, analize interpretacija i slično, dok se manji naglasak polaže na faktografiju koja je – prema zagovornicima promjena – u današnjem svijetu lako dostupna u svakom trenutku. Novi pristup trebao bi razvijati bolje razumijevanje suvremenog svijeta, a učenicima koji odaberu povijest kao ispit na državnoj maturi trebao bi dati priliku da dubinski i studiozno proučavaju predmet.

Protivnici promjena uvedenih novim okvirnim kurikulumom isticali su, nastupajući uglavnom s konzervativnih i nacionalističkih pozicija, kako one označavaju smanjenje satnice nastave povijesti, kako će učenici prestati učiti povijest u desetoj godini školovanja i neće dobiti potrebne informacije o nacionalnoj povijesti itd. Posljedica toga bili su čak i štrajkovi glađu koji su se održavali u nizu gradova, a u njima su sudjelovale i osobe poznate po svojoj oporbenoj djelatnosti protiv komunističkog sistema.

Iako se prosvjedi koji su se zaredali u Poljskoj tijekom proljeća 2012. čine preradikalnima i usmjerenima u pogrešnom pravcu, što je vjerojatno posljedica nedovoljnog razumijevanja same biti promjena i novog pristupa, valja razmisliti i o potencijalnim negativnim posljedicama novog sistema. Prvo što pada na um jest opasnost od ponovne „štednje“ od strane ministarstva i neomogućavanja da se nastava u proširenom opsegu održava u školama u kojima se za povijest odluči manji broj učenika. Što ako se u nekoj školi (ponovno je to vjerojatnije u manjim školama smještenima u manjim gradovima) za državnu maturu iz povijesti prijavi troje učenika? Hoće li ministarstvo odobriti profesoru satnicu s tako malim brojem učenika?

Također, promjene provedene novim okvirnim kurikulumom upitnima čine cjelokupni sustav školstva temeljen na sistemu 6+3+3. Ako se u prvom razredu više srednje škole zaokružuje obrazovni ciklus prethodnih razreda, nije li onda logično da se desetu godinu školovanja uključi u nižu srednju školu? Takav bi potez, pak, dodatno narušio mrežu viših srednjih škola oslabljenu reformom iz 1999. kada joj je već oduzet jedan (deveti) razred. Nastavnici zaposleni u tim školama već godinama strepe za svoja radna mjesta koja su ugrožena zbog smanjenja broja razreda s četiri na tri, a dodatno i zbog pada brojnosti generacija učenika koji su danas obuhvaćeni obrazovnim sustavom. Obrazovne vlasti u Poljskoj, izgleda, nisu bile unaprijed spremne riješiti posljedice te pojave.

Hrvatske prosvjetne vlasti, a i stručna javnost koja bi nužno trebala biti zainteresirana za budućnost cijelog sustava, svakako bi trebale s više pažnje proučavati iskustva drugih zemalja, među kojima se poljska čine vrlo poučnima.